

ZEN PRIČE

Izbor, prevod i komentari
Vladislav Bajac

Beograd, 1980.

ŠOLJA ČAJA

Nan-ina, japanskog učitelja žena u periodu Meidi,* posetio je jednog dana neki profesor univerziteta koji je želeo da se kod njega raspita o zenu.

Nan-in je poslužio čaj. Napunivši šolju svome gostu, nastavio je da sipa. Profesor je posmatrao kako se čaj preliva, ali kada više nije mogao da se suzdrži, reče: „Puna je. Više ne može da stane!”

„Kao i ova šolja“, reče Nan-in, „pun si svojih ubeđenja i pretpostavki. Kako mogu da ti objasnim žen ako prethodno nisi ispraznio svoju šolju?”

* Period Meidi (1868–1912) je razdoblje takozvanog „prosvetiteljstva“ i „procvata civilizacije“ u kojem se Japan, posle dugo vremena, otvorio prema Zapadu.

NAČI DIJAMANT NA BLATNJAVOM PUTU

Kudo je bio carev učitelj. I pored toga, običavao je da putuje sam kao lutajući prosjak.* Jednom kada je bio na putu za Edo,** kulturni i politički centar šogunata,*** stiže pred malo selo zvano Takenaka. Bilo je večer i padala je jaka kiša. Kudo je bio sasvim mokar. Slamnate sandale su mu se raspale. U prozoru jedne seljačke kuće blizu sela primeti četiri-pet pari sandala i odlučio da jedne kupi.

Žena koja mu je ponudila sandale, videvši koliko je mokar, pozva ga da preko noći ostane u njenom domu. Kudo prihvati, zahvalivši joj. Uđe i izgovori sutru pred porodičnim oltarom. Onda bi predstavljen ženinoj majci i njenoj deci. Videvši da je cela porodica utučena, Kudo upita šta je posredi.

„Moj muž je kockar i pijanica“, reče mu domaćica. Kada se dogodi da pobjedi, pije i postaje grub. Kada izgubi, pozajmljuje novac od drugih. Ponekad, kada se sasvim opije, ne dođe uopšte kući. Ne znam šta da uradim?”

„Ja ću mu pomoći“, reče Kudo. „Evo ti nešto novca. Daj mi krčag dobrog vina i nešto dobro za jelo. Onda možeš ići. Ja ću meditirati kraj oltara.”

* Mnogi učitelji žena su upravo na ovaj način proveli ceo svoj život, ili barem jedan njegov deo.

** Edo- stari naziv za Tokio.

*** Šogunati su pokrajine u Japanu kojima su vladali šoguni (vlastodržci – regenti).

Kada se domaćin oko ponoći vratio, sasvim pijan, dreknu: „Hej ženo, kod kuće sam. Ima li štogod za jelo?”

„Imam jelo nešto za tebe“, reče Kudo. „Uhvatila me je kiša i tvoja žena me je ljubazno zamolila da ostanem ovde preko noći. Zauzvrat, kupio sam nešto vina i ribe, pa možeš i ti da se poslužiš.”

Čovek se obradova. Odmah ispi vino i leže na pod. Kudo sede kraj njega, meditirajući.

Ujutru, kada se probudio, muž je zaboravio na prethodno večer. „Ko si ti? Odakle si došao?“, zapita Kuda koji je još uvek meditirao.

„Ja sam Kudo iz Kjota i idem za Edo“, odgovori učitelj žena.

Čovek se posrami. Iskreno se izvini učitelju svoga cara.

Kudo se nasmeši. „Sve u ovom životu je nestalno“, objasni. „Život je veoma kratak. Ako nastaviš sa kockom i pijenjem, neće ti ostati vremena za bilo šta drugo, a prouzrokuješ svojoj porodici patnje.“

Svest mu se probudi kao iz sna. „U pravu si“, izjavi. „Kako ti se ikada mogu odužiti za ovo divno učenje! Dozvoli mi da te malo ispratim i poneseš ti stvari.“

„Ako želiš“, složi se Kudo.

Krenuše oboje. Kada su prešli pet kilometara, Kudo mu reče da se vrati. „Samo još deset kilometara“, molio je Kuda. Nastaviše.

„Možeš sada da se vratiš“, predloži Kudo.
„Posle sledećih petnaest kilometara“, čovek odgovori.

„Vrati se sada“, reče Kudo kada su prešli petnaest kilometara.

„Pratiću te do kraja svog života“, izjavi čovek.

Savremeni učitelji zena u Japanu potiču iz reda jednog čuvenog učitelja koji je bio sledbenik Kuda. Njegovo ime je bilo Mu-nan, Čovek koji se nikada nije vratio.

TAKO DAKLE?

Učitelja zena Hakuina susedi su hvalili kao čoveka koji živi čednim životom.

Blizu njega živela je jedna lepa devojka čiji su roditelji držali prodavnicu hrane. Iznenada, bez ikakvog upozorenja, njeni roditelji otkriše da je u drugom stanju. Ovo razljuti roditelje. Devojka ne htede da prizna ko je otac, ali posle mnogo kinjenja imenova Hakuina.

U velikoj ljutnji roditelji odoše do učitelja. „Tako dakle?“, beše sve što on reče.

Kada se dete rodilo, doneli su ga Hakuinu. On je već izgubio svoj ugled, što ga nije mnogo brinulo, ali je veoma dobro vodio računa o detetu. Dobijao je mleko od svojih suseda i sve drugo što je detetu trebalo.

Posle godinu dana devojka-majka nije mogla više izdržati. Reče roditeljima istinu – da je pravi otac deteta jedan mladić koji je radio na ribljoj pijaci.

Majka i otac devojke odmah otidoše do Hakuina da ga mole za oprostaj, i iskreno se izvine, a i da uzmu dete nazad.

Hakuin je bio predusretljiv. Ustupajući im dete, sve što je rekao bilo je: „Tako dakle?“

POSLUŠNOST

Besede učitelja Benkeia pohađali su ne samo učenici zena, već i ljudi iz svih redova i sekti. On nikada nije citirao sutre niti je povlađivao školskim predavanjima. Umesto toga, izgovarao je reči pravo iz svog srca u srca svojih slušalaca.

Prisustvo mnogobrojnih slušalaca naljutilo je jednog sveštenika ničiren sekte* koga su njegove pristalice napustile da bi slušale o zenu. Sebični ničiren sveštenik dođe u hram,** odlučivši da raspravlja sa Benkeiem.

„Hej, zen učitelju!”, uzviknu. „Čekaj malo. Ko god te poštuje, poslušaće ono što kažeš, ali čovek kao što sam ja te ne poštuje. Možeš li mene naterati da ti se pokorim?“

„Dođi gore do mene i pokazaću ti“, reče Benkei.

Sveštenik se ponosno progura kroz gomilu do učitelja.

Benkei se nasmeši. „Pređi na moju levu stranu.“
Sveštenik posluša.

* NIčiren sekta nazvana po budističkom reformatoru iz 13. veka, koji je sproveo nacionalizaciju budizma u Japanu, drastično se obračunavajući sa svim sektama koje su mu se usprotivile. Među njima su bile i sekte zen, nembucu, šingon i dr.

** Izraz hram u Japanu ne odgovara evropskoj predstavi hrama. U Japanu je to obično vrlo skromna građevina, i po materijalu (često od trske, bambusa) i po veličini.

„Ne“, reče Benkei, „bolje ćemo razgovarati ako si na desnoj strani. Pređi ovde.“

Sveštenik ponosno prekorači na desno.

„Vidiš“, primeti Benkei, „ti mi se pokoravaš i ja mislim da si ti veoma plemenita osoba. Sada sedi i slušaj.“

AKO VOLIŠ, VOLI JAVNO

Dvadeset sveštenika i jedna sveštenica, koju su zvali Ešun, vežbalo je meditaciju sa nekim zen učiteljem.

Ešun je bila veoma lepa iako joj je glava bila obrijana i haljina prosta. Nekoliko sveštenika se tajno zaljubilo u nju. Jedan od njih joj je napisao ljubavno pismo, tražeći da se tajno sastanu.

Ešun nije odgovorila. Sledećeg dana učitelj je održao predavanje grupi i, kada je ono bilo završeno, Ešun ustade. obraćajući se onome koji joj je pisao, reče: „Ako me zaista toliko voliš, dođi i zagrlj me sada.“

OGLAŠAVANJE

Tanzan je napisao šezdeset dopisnica poslednjeg dana svog života, i zamolio jednog učenika da ih pošalje. Zatim je preminuo.

Na kartama je pisalo:

Odlazim iz ovog sveta.

Ovo je moje poslednje oglašavanje.

Tanzan
27. juli 1892.

MESEC SE NE MOŽE UKRASTI

Rjokan, učitelj zena, živeo je na najjednostavniji način u jednoj maloj kolibi u podnožju brda. Jedne večeri lopov uđe u kolibu i otkri da u njoj nema ničega što bi se moglo ukrasti.

Rjokan se vrati i zateče ga. „Možda si prešao dug put da me posetiš“, reče pljačkašu, „i ne bi trebalo da se vratiš praznih ruku. Molim te, uzmi moju odeću kao poklon.“

Lopov ostade zaprepašćen. Uze odeću i pobeže.

Rjokan sede onako neodeven da posmatra mesec. „Jadnik“, sanjario je, „voleo bih da sam mogao da mu dam ovaj lepi mesec.“

HOŠINOVA POSLEDNJA PESMA

Učitelj zena Hošin je živeo mnogo godina u Kini. Zatim se vratio u severoistočni deo Japana gde je podučavao svoje učenike. Kada je već sasvim ostario, ispričao im je priču koju je čuo u Kini.

Priča je glasila:

Jedne godine dvadesetpetog decembra Tokufu, koji je bio veoma star, reče svojim učenicima: „Iduće godine neću biti živ, pa bi me vi ove godine trebalo dobro da pazite.“

Đaci pomisliše da se šali, ali s obzirom na to da beše plemenit učitelj, svi ga zauzvrat uveseljavaše sledećih dana odlazeće godine.

Uoči Nove godine, Tokufu zaključí: „Bili ste mi dobri. Napustiću vas sutra posle podne kada sneg bude stao.“

Učenici su se smejali, misleći da opet govori besmislice, jer je noć bila vedra i bez snega. Ali u ponoć sneg poče da pada, a oni sledećeg dana ne našoše svog učitelja. Odoše u salu za meditaciju. Tamo je bio preminuo.

Hošin, koji je ispričao ovu priču, reče svojim učenicima: „Nije neophodno da učitelj zena predvidi svoj odlazak, ali ako to zaista zaželi, on to može.“

„Možeš li ti?“, neko ga zapita.

„Da“, odgovori Hošin. „Pokazaću vam šta mogu kroz sedam dana.“

Nijedan od učenika mu ne poverova, i većina je čak zaboravila ovaj razgovor kada ih sledeći put Hošin sakupi.

„Pre sedam dana“, primeti, „rekao sam da ću vas napustiti. Uobičajeno je da se napiše oproštajna pesma, ali ja nisam ni pesnik ni kaligraf. Ne-ka neko od vas zapiše moje poslednje reči.“

Njegovi sledbenici pomisliše da se šali, ali jedan od njih se spremi da piše.

„Jesi li spreman?“, Hošin zapita.

„Da“, odgovori ovaj.

Hošin izdiktira:

*Dođoh iz sjaja
I vraćam se sjaju.
Šta je to?*

Pesmi je nedostajao jedan stih, od uobičajena četiri, pa mu učenik reče: „Učitelju, nedostaje nam jedan stih.“

Hošin, uz riku lava koji pobeđuje, povika: „Kaa!“ i preminu.

U Tokiju su u periodu Meiđi živela dva čuvena učitelja, ali suprotnih osobina. Jedan, Unšo, nastavnik šingona* držao se Budinih pouka veoma sa-vesno. Nikada nije pio opojna sredstva, niti je jeo posle jedanaest sati ujutru. Drugi učitelj, Tanzan, profesor filozofije na Carskom univerzitetu, nikada se nije držao pouka. Kada mu se jelo jeo je, i kada mu se u toku dana spavalo spavao je.

Jednog dana Unšo poseti Tanzana, koji je upravo pio vino, a što jedan budista ne bi trebalo ni da okusi.

„Zdravo, brate“, Tanzan ga pozdravi. „Hoćeš li nešto da popiješ?“

„Nikada ne pijem!“, uzviknu Unšo svečano.

„Onaj koji ne pije i nije baš čovek“, reče Tanzan.

„Zar misliš da me nazoveš nečovečnim, samo zato što se ne odajem piću!“, uzviknu Unšo ljutito.

„Ako nisam čovek, šta sam onda?“

„Buda“, odgovori Tanzan.

* Sekta šingon, druga po veličini u Japanu. Osnovao ju je Kobo Daiši 806. godine. Ponekad je nazivana Mističnom školom. Ne pripada školi zena.

BLATNJAVI PUT

Jednom Tanzan i Ekido zajedno putovaše po blatnjavom putu. Jaka kiša je još uvek padala.

Dolazeći jednim zavijutkom, sretoše lepu devojkicu u svilenom kimonu i ešarpi, koja nije mogla da pređe raskršće.

„Dođi, devojkico“, reče odmah Tanzan. Podigavši je u svoje naručje, prenese je preko blata.

Ekido ne progovori do uveče, sve dok ne stigoše do hrama u kome je trebalo da prenoće. Tada više nije mogao da se suzdrži. „Mi sveštenici ne prilazimo blizu ženama“, reče Tanzanu, „posebno ne mladim i lepim. To je opasno. Zašto si ti to učinio?“

„Jas sam devojkicu ostavio tamo“, reče Tanzan. „Da li je ti još uvek nosiš?“

POREĐENJE

Buda je izrekao poređenje u jednoj sutri:

Putujući, jedan čovek u polju naiđe na tigra. Čovek počeo da beži, a tigar za njim. Naletevši na jednu liticu, zadrža se za koren divlje pužavice i zanjihao na ivicom. Tigar ga je njuškao odozgo. Drhteći, čovek pogleda dole, gde je, daleko ispod, drugi tigar čekao da ga pojede. Samo ga je pužavica držala.

Dva miša, jedan beli i jedan crni, počeo malo po malo da glođu pužavicu. Čovek vide pokraj sebe sočnu jagodu. Stisnuvši jednom rukom pužavicu, drugom ubra jagodu. Kako je bila slatka!

Đun, učitelj šingona, beše poznat kao dobar poznavalac sanskrta u periodu Tokugava.* Kao mlad, običavao je da drži predavanja svojoj braći učenicima.

Njegova majka ču za ovo i napisa mu pismo:

„Sine, ja mislim da nisi postao Budin poklonik iz želje da za druge postaneš hodajući rečnik. Nema kraja poučavanju i tumačenju, sjaju i slavi. Želela bih da prekineš sa tim predavanjima. Zatvori se u neki mali hram u udaljenom delu planine. Posveti svoje vreme meditiranju i na taj način dosegni pravu spoznaju.“

Učitelj hrama Kenin bio je Mokurai, Tiha Grmljavina. Imao je malog šticeenika po imenu Tojo kome je bilo samo dvanaest godina. Tojo je viđao starije učenike kako svako jutro i večer posećuju učitelja u njegovoj sobi da bi se podučili sanzenu* ili ličnom vođenju, u okviru kojih su se obavljali koani** da bi se zaustavila lutanja uma.

Tojo je takođe želeo da obavi sanzen.

„Sačekaj još malo“, reče mu Mokurai. „Suviše si mlad.“

Ali dečak je bio uporan, i učitelj na kraju pristade.

Uveče, u određeno vreme, mali Tojo stade na prag Mokuraieeve sobe za sanzen. Udari o gong

* Sanzen je razgovor „u četiri oka“ između učitelja zena i učenika.

** Koan je stručan naziv za umne vežbe koje obavljaju učenici zena pod nadzorom svojih učitelja. One imaju za cilj da prodru kroz intelektualne granice uma i dovedu do bljeska iznenadnog neposrednog saznanja, bez pojmovnog rasuđivanja.

Koan se sastoji od pitanja (problema) koje učitelj postavlja učeniku, posle čega se ovaj povlači u samoću meditiranja pokušavajući da nađe rešenje. Učenik je dužan da učitelju saopšti svoj odgovor, i ako on nije ispravan, procedura se nastavlja sve dok se do rešenja ne dođe. Uobičajeno, ova dugotrajna vežba uma dovodi do vrhunskog zahteva zena – do prosvetljenja (u japanskom jeziku zvanog satori).

* Period Tokugava (1603–1868) u kojem vlada porodica Tokugava sa prestonicom u Tokiju (Edo). Po ovom gradu se i period naziva drugim imenom Edo.

da najavi svoje prisustvo, u znak poštovanja pokloni se tri puta pred vratima, uđe i sede ispred učitelja u učtivoj tišini.

„Čuje se glas dve ruke kada njima pljesneš“, reče Mokurai. „Ti mi pokaži glas jedne ruke.“

Tojo se pokloni i otide u svoju sobu da razmotri ovaj problem. Sa svog prozora ču muziku gejši. „A, imam ga!“, izjavi.

Sledeće večer, kada ga je učitelj zamolio da oslika glas jedne ruke, Tojo počeo da svira muziku gejši.

„Ne, ne“, reče Mokurai. „Nećeš s tim uspeti. To nije glas jedne ruke. Uopšte nisi shvatio.“

Misleći da bi ga takva muzika mogla omesti, Tojo se premesti na jedno mirno mesto. Meditirao je ponovo. „Šta može biti glas jedne ruke?“ Slučajno začu neko kapanje vode. „Imam ga“, pomisli Tojo.

Kada se sledeći put pojavi pred učiteljem, Tojo počeo da podražava kapanje vode.

„Šta je to?“, zapita Mokurai. „To je zvuk kapanja vode, a ne glas jedne ruke. Pokušaj ponovo.“

Uzalud je Tojo meditirao da čuje glas jedne ruke. Čuo je uzdisanje vetra. Ali zvuk je bio odbaćen.

Čuo je krik sove. Ali i to je bilo odbijeno. Glas jedne ruke nisu bili ni skakavci.

Više od deset puta je Tojo posećivao Mokuraira sa različitim zvucima. Svi su bili pogrešni.

Skoro je godinu dana razmišljao šta bi glas jedne ruke mogao biti.

Najzad mali Tojo prođe kroz pravu meditaciju i prevaziđe sve glasove. „Nisam više mogao da na-gomilavam“, objasnio je docnije, „pa sam dosegao bezglasni glas.“

Tojo je pojmió glas jedne ruke.***

*** Pitanje glasa jedne ruke je jedno od tri osnovna problema u zenu koji se postavljaju učenicima, a nazivaju „pitanjima o prirodi Bude“. Sva tri nose samo različita imena za jedno te isto, i sva tri na pitanje šta je to priroda Bude, odgovaraju isto ~~ništa~~

(NIŠTA NIŠTA)

EŠUNIN ODLAZAK

Kada je zen sveštenici Ešun bilo šezdeset i nekoliko godina i vreme da napusti ovaj svet, zamolila je neke kaluđere da u dvorištu naprave gomilu od drva.

Sevši nepomično u sredinu lomače, Ešun potpali vatru po njenoj ivici.

„Sveštenice!“, povika jedan kaluđer, „da li je unutra vruće?“

„Takva stvar može zanimati samo glupaka kao što si ti“, odgovori Ešun.

Plamen se podiže, i ona nestade.

TRI DANA VIŠE

Suibo, Hakuinov učenik, je bio dobar učitelj. U periodu letnje izdvojenosti,* dođe mu jedan učenik sa jednog južnog ostrva Japana.

Suibo mu zadade problem: „Počuj glas jedne ruke.“

Učenik je ostao tri godine, ali nije uspeo da reši zadatak. Jedne noći dođe Suibou sav u suzama. „Moram da se vratim na jug postidjen i zbunjjen“, reče, „jer ne mogu da rešim svoj problem.“

„Sačej nadelju dana i meditiraj bez prestanka“, savetova ga Suibo. Ipak se učenik ne prosvetli. „Pokušaj još jednu nedelju“, reče Suibo. Učenik poslušao, ali uzalud.

„Još jednu nedelju.“ Ni ta nije bila od koristi. U očajanju, učenik preklinjaše da bude otpušten, ali Suibo zahtevaše meditaciju od još pet dana. Bili su bez rezultata. Onda reče: „Meditiraj još tri dana, i ako ne dostigneš prosvetljenje onda se bolje ubij.“

Drugoga dana učenik je bio prosvetljen.

* Učitelji žena (i ne samo učitelji) su se, s vremena na vreme, potpuno izdvajali iz sveta i provodili izvesne periode meditirajući-u samoći nekog udaljenog mesta.

RAZMENA MIŠLJENJA ZA PRENOČIŠTE

U slučaju da pokrene i dobije raspravu o budizmu sa onima kod kojih je, svaki lutajući sveštenik može da ostane u zen hramu. Ako je poražen, mora da ode.

U jednom hramu u severnom delu Japana živela su zajedno dva brata sveštenika. Stariji je bio učen, a mlađi priglup i bez jednog oka.

Jedan lutajući sveštenik naiđe i zamoli ih za prenočište, propisno ih pozvavši na diskusiju o uzvišenom učenju. Stariji brat, umoran od napornog rada tog dana, reče mlađem da ga zameni. „Idi i zahtevaj razgovor u tišini“, upozori ga.

Tako mladi sveštenik i stranac odoše do oltara i sedoš.

Ubrzo posle toga putnik ustade, otide do starijeg brata i reče mu: „Tvoj brat je divan mladić. Porazio me je.“

„Prepričaj mi razgovor“, reče stariji brat.

„Pa“, objasni putnik, „prvo sam ja podigao jedan prst, predstavljajući Budu, prosvetljenog. Onda on podiže dva prsta, označavajući Budu i njegovo učenje. Ja podigoh tri prsta, predstavljajući Budu, njegovo učenje i njegove sledbenike u harmoničnom životu. Zatim on prodrma svojom stisnutom pesnicom pred mojim licem, pokazujući da svi pomenuti potiču iz jedne suštine. Tako on pobedi, i ja nemam prava da ostanem ovde.“ Ovo rekavši, putnik otide.

„Gde je taj čovek?“, zapita mlađi, dotrčavši do svog starijeg brata.

„Čuh da si dobio diskusiju.“

„Ništa ja nisam dobio. Isprebijaću ga.“

„Reci mi temu diskusije“, zapita stariji.

„Zašto li je, čim me je ugledao, podigao jedan prst, vređajući me da imam samo jedno oko. Pošto je stranac, pomislih da treba da budem učtiv prema njemu, pa podigoh dva prsta, čestitajući mu što on ima oba oka. Onda taj neučtivi bednik podiže tri prsta, sugerišući da nas dvojica imamo samo tri oka. Ja se naljutih i pođoh da ga udarim, ali on pobeže napolje i to okonča stvar!“

GLAS SREĆE

Posle Benkeieve smrti, jedan slepi čovek, koji je živeo u blizini učiteljevog hrama, reče prijatelju: „Pošto sam slep, ne mogu da vidim čovekovo lice, pa moram da mu ocenjujem karakter po zvuku njegovog glasa. Obično, kada čujem nekoga da drugome čestita na njegovoj sreći ili uspehu, čujem i skriveni ton zavisti. Kada se izjavljuje saučešće zbog nesreće drugog, čujem radost i zadovoljstvo, kao da je onom što saučestvuje zaista drago što je nešto dobiti ostalo u njegovom sopstvenom svetu.

Sudeći po onome koliko ja znam, Benkeiev glas je uvek bio iskren. Kad god je iskazivao sreću, nisam čuo ništa osim sreće, i kad god je iskazivao tugu, tuga je bila sve što sam čuo.“

OTVORI SVOJU SOPSTVENU RIZNICU

Daiđu u Kini poseti učitelja Basoa. Baso ga upita: „Šta tražiš?“

„Prosvetljenje“, odgovori Daiđu.

„Imaš svoj sopstvenu riznicu. Zašto tražiš van nje?“, zapita Baso.

Daiđu upita: „Gde je moja riznica?“

Baso odgovori: „To što tražiš je tvoja riznica.“

Daiđu je bio prosvetljen! Posle toga, uvek je požurivao svoje prijatelje: „Otvorite svoje sopstvene riznice i upotrebite to blago.“

SVE JE NAJBOLJE

Kada je jednom šetao pijacom, Banzan začu razgovor između kasapina i njegove mušterije.

„Daj mi najbolji komad mesa koji imaš“, reče mušterija.

„Sve je u mojoj radnji najbolje“, odgovori kasapin. „Ne može se ovde naći nijedan komad mesa koji nije najbolji.“

Uz ove reči Banzan se prosvetli.

JEDAN OSMEH ZA CEO ŽIVOT

Mokugen se nije nasmejao do poslednjeg dana svog života. Kada mu je došlo vreme da napusti svet, reče svojim odanim učenicima: „Učili ste kod mene više od deset godina. Pokažite mi pravo tumačenje zena. Ko se najjasnije izrazi, biće moj naslednik i primiće moju odoru i zdelu.“

Svi se zagledaše u Mokugenovo ozbiljno lice, ali niko ne odgovori.

Enčo, učenik koji je uz učitelja proveo dugo vremena, priđe krevetu i približi posudu sa lekovima. To je bio njegov odgovor.

Učiteljevo lice posta još ozbiljnije. „Je li to sve što si razumeo?“, zapita.

Enčo priđe i vrati posudu gde je bila.

Prekrasan osmeh obasja Mokugenovo lice. „Nitkove“, reče Enčuu. „Radio si sa mnom deset godina, a još nisi video moje celo telo. Uzmi odoru i zdelu. One pripadaju tebi.“

Učenici zena su sa svojim učiteljima najmanje deset godina pre no što se usude da podučavaju druge.

Nan-ina poseti Teno koji je, prošavši svoje učenje, postao učitelj. Zadesi se da taj dan bude kišovit, pa Teno obu klompe i ponese kišobran. Pošto ga je pozdravio, Nan-in primeti: „Pretpostavljam da si svoje klompe ostavio u predvorju. Hteo bih da znam da li ti kišobran stoji levo ili desno od klompi.“

Teno, zbunjen, nemade brz odgovor. Shvatio je da nije sposoban da svakog trena uz sebe ima zen. Posta Nan-inov učenik, učivši još šest godina da bi dosegao prisustvo zena u svakom trenu.

Poklonik zena, Tecugen odluči da u Japanu objavi sutre, koje su u to vreme bile dostupne samo na kineskom jeziku. Knjige je trebalo štampati na drvenim pločama* u izdanju od sedam hiljada primeraka, što je bio ogroman poduhvat.

Tecugen krenu na put da bi sakupio poklone u ovu svrhu. Nekolicina podržavalaca bi mu dala stotinak zlatnika, ali u većini slučajeva primao bi samo novčiće. Svakom darodavcu bi zahvaljivao podjednako. Posle deset godina, Tecugen je imao dovoljno novca da započne svoj zadatak.

U to vreme se dogodi da reka Uđi počne da plavi. Pojavi se i glad. Tecugen uze novac koji je sakupio za knjige i potroši ga da bi spasao ljude od gladovanja. Zatim nanovo započe svoj posao oko sakupljanja.

Nekoliko godina kasnije proširi se zemljom neka epidemija. Tecugen dade novac koji je sakupio za pomoć svom narodu.

I po treći put započe svoj posao, i posle dva-deset godina želja mu bi ispunjena. Štamparske ploče od kojih je napravljeno prvo izdanje sutri, danas se mogu videti u manastiru Obaku u Kjotu.

Japanci pričaju svojoj deci da je Tecugen napravio tri zbirke sutri, i da su prve dve nevidljive zbirke čak nadmašile poslednju.

* Drvene ploče u koje su urezivana slova.

Učitelj Sojen Šaku je otišao sa ovog sveta kada mu je bila šezdeset i jedna godina. Ispunivši svoj životni zadatak, za sobom je ostavio veliko učenje, u mnogome bogatije od većine učitelja žena. Njegovi učenici su običavali da spavaju po danu usred leta. Iako je ovo previđao, on lično nikada nije protraćio vreme.

Kada mu je bilo samo dvanaest godina, već je izučavao teorijska razmatranja Tendai filozofije.* Jednog letnjeg dana vazduh beše tako sparan da mali Sojen, dok je učitelj bio odsutan, ispruži noge i zaspao.

Tri časa prođoše kada, iznenada probuđen, ču učitelja kako ulazi. Bilo je kasno: ležao je ispružen baš preko praga.

„Oprosti, oprosti“ prošapta njegov učitelj, pažljivo preskočivši preko Sojenovog tela kao da je pripadalo nekom uzvišenom gostu. Posle ovoga, Sojen više nikada nije zaspao poslepodne.

* Školu Tendai u Kini je osnovao Či-i, a u Japan ju je preneo Dengjo Daiši 804. godine. Često se naziva i školom Lotus zbog baziranja svoje filozofije na Lotus sutri. Njena doktrina govori o tzv. trojnoj Istini, po principu: tri-je-tri-u-jednom.

„Naš školski učitelj običava da zadrema svako popodne“, pričao je jedan učenik Sojen Šakua. „Mi deca smo ga pitali zašto to radi, a on nam je odgovorio: „Odlazim u zemlju snova da se sretnem sa starim mudracima, kao što je i Konfucije radio.“

Kada bi Konfucije spavao, sanjao je drevne mudrace i kasnije o tome pričao svojim pratiočima.

„Jednoga dana bilo je izuzetno toplo, pa neki od nas zadremaše. Naš učitelj nas izgrdi. „Išli smo u zemlju snova da se sretnemo sa drevnim mudracima, kao što je i Konfucije činio“, objasnismo. „Šta su poručili ti mudraci?“ zahtevao je da sazna naš učitelj. Jedan od nas odgovori: „Otišli smo u zemlju snova i sreli mudrace. Pitali smo ih da li naš učitelj dolazi tamo svako popodne, ali nam oni rekoše da takvog čoveka nikada nisu videli.“

ĐOŠUOV ZEN

Đošu je počeo da uči zen kada mu je bilo šezdeset godina i nastavio dok mu nije bilo osamdeset, kada je spoznao zen. Podučavao je druge od svoje osamdesete do stovadesete godine.

Jednom ga jedan učenik upita: „Ako nemam ništa na umu, šta da radim?“

Đošu odgovori: „Izbaci to napolje.“

„Ali ako nemam ništa, kako to mogu da izbacim?“, nastavi ovaj sa ispitivanjem.

„Pa“, reče Došu, „onda to iznesi.“

ODGOVOR MRTVACA

Kada je Mamija, koji je docnije postao vrlo poznati propovednik, otišao kod jednog učitelja zbog ličnog vođenja, dobi zadatak da objasni glas jedne ruke.

Mamija se usredsredi da objasni glas jedne ruke. „Ne trudiš se dovoljno“, reče mu učitelj. „Previše si se vezao za hranu, bogatstvo, stvari i taj glas. Bilo bi bolje da si mrtav. To bi rešilo problem.“

Sledeći put kada se Mamija pojavi pred svojim učiteljem, ponovo mu bi postavljeno pitanje o glasu jedne ruke. Mamija se iznenada sruči kao mrtav.

„Mrtav si, vidim“, primeti učitelj. „Ali šta je sa glasom?“

„To još nisam rešio“, odgovori Mamija, pogledavši gore.

„Mrtvaci ne govore“, reče učitelj. „Izlazi!“

ZEN U PROSJAČKOM ŽIVOTU

Tosui je bio poznati učitelj zena svoga vremena. Živeo je u nekoliko hramova u raznim pokrajinama.

U poslednjem hramu koji je posetio, sakupilo se toliko mnogo sledbenika da im Tosui reče da namerava sasvim da prestane sa predavanjima. Savetovao im je da se raziđu i krenu gde god ko želi. Posle toga mu se izgubio svaki trag.

Tri godine kasnije, jedan od njegovih učenika ga pronađe. Živeo je sa nekim prosjacima pod jednim mostom u Kjotu. Ovaj odmah poče preklinjati da ga Tosui uzme na učenje.

„Ako možeš da radiš ono što i ja radim makar nekoliko dana, možda ću hteti“, odgovori Tosui.

Tako se pomenuti učenik preobuče u prosjaka i provede dan sa Tosuiem. Sledećeg dana jedan od prosjaka umre. Tosui i njegov učenik u ponoć odneše telo i spališe ga na obronku planine. Posle toga se vratiše u svoj zaklon pod mostom.

Tosui čvrsto spavaše ostatak noći, ali učenik ne mogaše. Kada dođe jutro, Tosui reče: „Danas ne moramo da prosimo hranu. Naš mrtvi prijatelj je ostavio za sobom nešto hrane.“ Ali učenik ne beše u stanju da pojede ni zalogaj.

„Rekao sam da nećeš moći da radiš ono što i ja“, zaključio Tosui. „Odlazi odavde i više mi ne dosađuj.“

LOPOV KOJI JE POSTAO UČENIK

Jedne večeri dok je Šičiri Kođun izgovarao sutre, uđe lopov sa isukanim mačem tražeći novac ili život.

Šičiri mu reče: „Ne uznemiravaj me. Novac možeš naći u onoj fioci“, a zatim se vratio svom recitovanju.

Nešto posle toga, stade i povika: „Ne uzimaj sve. Treba mi nešto od čega ću sutra da platim poraz.“

Uljez kupi veći deo novca i krenu.

„Zahvali čoveku kad primiš poklon“, Šičiri dodade. Čovek mu se zahvali i uteče.

Nekoliko dana kasnije čoveka uhvatiše i on, između ostalog, priznade i nedelo protiv Šičirija. Kada Šičirija pozvaše kao svedoka, on reče: „Ovaj čovek nije lopov, barem što se mene tiče. Ja sam mu novac dao i on mi se na tome zahvalio.“

Kada je odležao svoju kaznu, čovek je otišao kod Šičirija i postao njegov učenik.

Kada je Benkei održavao časove izdvojenog usredsređivanja, na njih su dolazili mnogi učenici. U vreme jednog takvog okupljanja, jedan učenik je uhvaćen u krađi. Stvar je prijavljena Benkeiu uz zahtev da prestupnik bude isključen. Benkei se na to nije osvrtao.

Kasnije, isti učenik je uhvaćen na sličnom delu, i Benkei opet na ovo ne obrati pažnju. To naljuti druge učenike, koji sastaviše peticiju tražeći otpuštanje lopova, uz izjavu da će u suprotnom cela grupa otići.

Kada Benkei pročita peticiju, pozva ih sve pred sebe. „Vi ste mudra braća“, reče im. „Vi znate šta je dobro, a šta loše. Ako želite, možete otići da učite negde drugde, ali ovaj jadni brat još ne zna ni šta je dobro a šta loše. Ko će ga tome naučiti, ako ne ja? Ja ću ga ovde zadržati, makar i svi vi otišli.“

Kiša suza obli lice brata koji je krao. Želja za krađom potpuno iščeze.

Gesen je bio umetnik sveštenik. Pre nego što bi počinjao da crta ili slika, uvek bi zahtevao da mu se plati unapred, a cene su mu bile visoke. Bio je poznat kao „škrti umetnik“.

Jednom ga jedna gejša pozva da joj slika. „Koliko možeš da platiš?“, raspitivao se Gesen.

„Koliko god zatražiš“, odgovori devojka, „ali želim da posao obaviš preda mnom.“

Određenog dana Gesen bi pozvan kod gejše, koja je priređivala gozbu za svog gazdu.

Gesen napravi sliku. Kada je bila gotova, ztraži do tada najveću sumu. Bila mu je isplaćena. Tada se gejša okrenu gazdi govoreći: „Sve što ovaj umetnik hoće je novac. Njegovo slikanje je dobro, ali mu je um pokvaren; novac ga je uprljao. Kada ga stvori tako gnusan um, njegovom radu ne pristaje da bude izložen. On je jedino dovoljno dobar za jednu od mojih podsuknji.“

Skinuvši suknju, ona zatraži od Gesena da napravi drugu sliku na pozadini njene podsuknje.

„Koliko ćeš da platiš?“, upita Gesen.

„O, bilo koju cenu“, odgovori devojka.

Gesen izreče preteranu cenu i, naslikavši sliku onako kako mu je bilo traženo, otide.

Kasnije su se saznali razlozi Gesenove želje za novcem.

Njegovu pokrajinu često je pustošila glad i nemaština. Bogati nisu pomagali sirotinji. Gesen je imao skriveno skladište, za koje niko nije znao, u kojem je držao žitarice, spremne za ovakve vanredne prilike.

Put od njegovog sela do Narodne kapele je bio u vrlo lošem stanju i mnogi su putnici stradali prolazeći njime. Zaželeo je da izgradi bolji put.

Njegov učitelj je umro ne ostvarivši svoju želju da sagradi hram, i Gesen je želeo da završi ovaj hram umesto njega.

Kada je ispunio svoje tri želje, Gesen je bacio četkicu i slikarski pribor, povukao se u planine, i više nikada nije slikao.

TAČAN PRORAČUN

Sen no Rikju, učitelj čajne ceremonije, zažele da okači korpu sa cvećem na jedan stub. Zamoli jednog tesara da mu pomogne, govoreći mu „više“ ili „niže“, „levo“ ili „desno“, sve dok nije pronašao pravo mesto. „Eto, tu“, reče najzad Sen no Rikju.

Tesar, da bi proverio učitelja, označi mesto a onda se napravi kao da ga je zaboravio. „Je li ovde bilo? Ili možda ovde?“, pitao je tesar, pokazujući različita mesta na stubu.

Ali učiteljev osećaj za razmeru beše toliko istančan, da nije potvrdno odgovorio sve dok tesar ponovo nije stigao do istovetnog mesta koje je učitelj ranije odredio.

BUDA GARAVOG NOSA

Jedna je sveštenica, koja je bila u potrazi za prosvetiteljem, napravila statuu Bude i obložila je zlatnim listom. Kuda god je išla, nosila je svog zlatnog Budu sa sobom.

Godine su prošle i, još uvek noseći svog Budu, sveštenica odlučila da ostane u jednom malom hramu u unutrašnjosti u kojem je bilo mnogo Buda, svaki sa svojim posebnim oltarom.

Sveštenica zaželela da okadi pred svojim zlatnim Budom. Pošto joj se nije dopala ideja da se miris raširi i do drugih, smislila je levak kroz koji se dim uzdizao samo do njene statue. Ali od gara zlatnom Budi pocrne nos, što ga učini posebno ružnim.

RJONENINA JASNA SPOZNAJA

Budistička sveštenica poznata kao Rjonen, rodila se 1797. godine. Bila je unuka čuvenog japanskog ratnika Šingena. Imala je pesničku dušu i toliko zanosnu lepotu, da je već u sedamnaestoj godini bila u caričinoj pratnji kao jedna od dvorskih dama. Već tako mladu, očekivala je slava.

Voljena carica iznenada umre i Rjonenini snovi puni nade, iščezose. Postade svesna nestalnosti života u ovom svetu. Tada i zaželela da izučava zen.

Njena rodbina se sa ovim ne složila i praktično je prisilila da se uda. Uz obećanje da može postati sveštenica kada rodi troje dece, Rjonen pristade. Pre no što je napunila dvadesetpetu godinu, ispunila je uslov. Muž i rođaci je više ne mogaše odvrćati od njene želje. Obrijala je glavu, uzela ime Rjonen, što znači spoznati jasno, i krenula na svoje hodočašće.

Stiže u grad Edo i zamoli Tecugjua da je primi za učenika. Bacivši letimičan pogled na nju, učitelj je odbio jer beše suviše lepa.

Rjonen otide do drugog učitelja, Hakua. Hakuo je odbio iz istog razloga, rekavši joj da bi njena lepota samo stvarala nepravilnosti.

Rjonen tada uze vrelo železo i prislonila ga uz svoje lice. Za nekoliko trenutaka njene lepote zauvek nestade.

Hakuo je tada prihvati za učenika. U spomen ove prilike, Rjonen na poleđini ogleдалca napisa pesmu:

*U službi svoje carice palila sam tamjan
da namirišem svoje gizdave haljine,
Sada kao prosjak bez doma palim svoje lice
da stupim u zen hram.*

Pred odlazak sa ovog sveta, Rjonen napisa još jednu pesmu:

*Šezdesetšest puta gledale su ove oči
smenu jeseni.
Dovoljno sam ispitivala mesečev sjaj,
Ne pitam više.
Šušam samo glas borova i kedrova kada
vetar miruje.*

KISELI MISO

Kuvar sveštenik Dairjo, u Benkeievom samostanu, odluči da dobro pazi na zdravlje svog starog učitelja, i da mu daje samo svež miso.* Benkei, primetivši da je poslužen boljim misom nego njegovi učenici, zapita: „Ko je danas kuvar?“

Poslaše Dairja pred njega. Benkei saznade da prema svojim godinama i položaju treba da jede samo svež miso. Reče kuvaru: „Znači, ti misliš da ja uopšte ne bi trebalo da jedem.“ Rekavši ovo, uđe u svoju sobu i zaključa vrata.

Dairjo je, sedeći pred vratima, molio učitelja da mu oprosti. Benkei ne htjede da mu odgovori. Sedam dana je Dairjo sedeo pred vratima, a Benkei unutra.

Najzad, u očajanju, jedan sledbenik glasno povika Benkeiu: „Možda si i u pravu, ali ovaj mladi učenik ovde mora da jede. On bez hrane ne može večno!“

Na to Benkei otvori vrata. Smešio se. Reče Dairju: „Tražim da jedem istu hranu kao i ostali moji učenici. Kada postaneš učitelj, ne želim da ovo zaboraviš.“

* Miso – kaša od sojinog graha pomešana sa pšenicom i kvascem, koja brzo uskisne. U Japanu, Kini, Indiji jede se i kao sos, uz ribu, hladno mleko i dr.

ONAJ KOJI DAJE TREBALO BI DA BUDE ZAHVALAN

Dok je Seiseću bio starešina Engaku škole u Kamakuri,* tražio je veće prostorije od onih u kojima je podučavao, jer su ove bile već pretrpane. Umezu Seibei, trgovac iz Eda, odluči da daruje petstotina zlatnika, zvanih rjo, za izgradnju prostiranja škole. Ovaj novac on donese učitelju.

Seiseću reče: „Dobro. Uzeću ga.“

Umezu dade Seiseću vreću sa zlatom, ali bi nezadovoljan učiteljevom stavom. Čovek je mogao živeti čitavu godinu sa tri rjoa, a trgovcu za svih petstotina nije čak bilo ni zahvaljeno.

„U toj vreći je petstotina rjoa“, dade Umezu do znanja.

„To si mi već rekao“, odgovori Seiseću.

„Iako sam bogat trgovac, petstotina rjoa je mnogo novaca“, reče Umezu.

„Želiš li da ti na tome zahvalim?“, upita Seiseću.

„Trebalo bi“, uzvрати Umezu.

„Zašto bih?“, upita Seiseću. „Onaj koji daje trebalo bi da bude zahvalan“.

* Priča je iz perioda Kamakura (1186–1332) u kojem je najmoćnija bila porodica Minamoto. Ona je krajem 12. veka svoje sedište razdvojila od prestonice nominalnih vladara u Kjotu i prenela ga u mesto Kamakura.

POSLEDNJA PISMENA VOLJA

Ikju, čuveni učitelj zena u periodu Ašikaga,* bio je carev sin. Kada je još bio vrlo mlad, njegova majka napusti dvor i ode da izučava zen u jednom hramu. Na isti način i princ Ikju postade učenik. Kada mu je majka umrla, ostavila je za sobom jedno pismo. U njemu je pisalo:

Za Ikju:

Završila sam svoj rad u ovom životu i sada se vraćam Večnosti. Želim da postaneš dobar učenik i da spoznaš svoju budističku prirodu. Saznaćeš da li sam u paklu i da li sam uvek uz tebe ili ne.

*Ako postaneš čovek koji smatra da su Buda i njegov pratilac Bodidarma** tvoje lične sluge, možeš da ostaviš svoje izučavanje i rad za čovečanstvo. Buda je propovedao četrdesetdevet godina i za sve to vreme nije smatrao neophodnim da progovori ni jednu reč. Trebalo bi da znaš zašto. Ali ako ne znaš, a još uvek želiš, suzdrži se od uzahudnog razmišljanja.*

*Tvoja majka,
Nerođena, neumrla.
Septembra prvog.*

* Vladavina porodice Ašikaga (1392–1603), koja prestonicu prethodnog Kamakura perioda vraća iz Kamakure u Kjoto. Veći deo ovog razdoblja karakterišu ratovi i nemiri. Ovo doba je poznato i pod imenom Sengoku, kao i „mračni period“.

** Bodidarma (470–543), indijski budista koji je u 6.

P. S. *Svrha Budinog učenja je uglavnom prosvetljenje drugih. Ako se oslanjaš na bilo koji od njegovih metoda, nisi ništa drugo do glupa buba. Postoji 80.000 knjiga o budizmu, i ako bi ih sve pročitao, a ni tada ne ugledaš svoju sopstvenu prirodu, onda nećeš razumeti čak ni ovo pismo.*

Ovo je moja poslednja volja.

veku nove ere prešao u Kinu i preneo budizam osnovavši budističku školu zvanu *đ h ā n a* (u kineskom izgovoru *č ' a n*), a u Japanu nazvanu *z e n*. U Kini Bodidarmino ime je bilo *Pu-ti-ta-mo*, a u Japanu *Daruma*.

Iako se za *zen* u Japanu znalo još u Nara periodu (8. vek), ova nauka zadobija svoju kulturnu važnost tek u 13. veku s pojavom škole *Rinzai*, čiji je osnivač *Eisai*.

UČITELJ ČAJNE CEREMONIJE I UBICA

Taiko, ratnik koji je živio u Japanu pre perioda Tokugava, izučavao je *ča-no-ju** sa Sen no Rikjuom, učiteljem kojeg je karakterisala mirnoća i zadovoljstvo.

Taikov pratilac, ratnik Kato, ushićenje svog pretpostavljenog za čajnom ceremonijom protumačio je kao zanemarivanje državnih poslova, pa zato odluči da ubije Sen no Rikjua. Pretvarajući se da dolazi službenim poslom, uspe da bude pozvan na čaj kod učitelja čajne ceremonije.

Učitelj, koji beše vrlo iskusan u svojoj umetnosti, letimičnim pogledom otkri ratnikovu nameru, pa zamoli Kata da ostavi napolju svoj mač pre no što uđe u sobu za ceremoniju, objašnjavajući mu da *ča-no-ju* sam po sebi predstavlja miroljubiv čin.

Kato za ovo ne htede ni da čuje. „Ja sam ratnik“, reče. Ja uvek uzam svoj mač. *Ča-no-ju* ili ne, ja svoj mač ne ostavljam.“

„U redu. Ponesi svoj mač i posluži se čajem“, pristade Sen no Rikju.

* *Ča-no-ju* je japanski izraz koji označava čajnu ceremoniju, koja je oduvek smatrana jednom od *u m e t n o s t i z e n a*, kao što su i: *sumie* slikarstvo, književnost (*haiku* poezija), mačevanje, gađanje iz luka, aranžiranje cveća (*ikebana*).

Voda u kotliću na vatri od ćumura je ključala. Iznenada, Sen no Rikju prevrnu kotlić. Šišteći, podiže se para i ispuni sobu dimom i pepelom. Zaprepašćen, ratnik istrča napolje.

Učitelj se izvine. „Moja je greška. Vrati se i ispij čaj. Ovde je tvoj mač, pokriven pepelom. Očistiću ga i daću ti ga.“

Ratnik shvati da u ovoj situaciji ne bi baš uspeo da ubije učitelja, pa odustade od te namere.

PRAVI PUT

Upravo pred smrt, Ninakavi dođe u posetu učitelj zena Ikju. „Hoćeš li da te povedem?“, upita Ikju.

Ninakava odgovori: „Došao sam sâm i otići ću sam. Od kakve pomoći ti možeš da mi budeš?“

Ikju odgovori: „Ako misliš da zaista dolaziš i odlaziš, to je zabluda. Dozvoli mi da ti pokažem put na kome nema dolaska i odlaska.“

Ovim rečima Ikju objasni put tako jasno, da se Ninakava nasmeši i preminu.

VRATNICE RAJA

Vojnik po imenu Nobušige dođe kod Hakuina i zapita ga: „Postoje li zaista raj i pakao?“

„Ko si ti?“, upita Hakuin.

„Ja sam samuraj*“, odgovori ratnik.

„Ti, vojnik!“, uzviknu Hakuin. „Koji bi to vladar tebe hteo za svog čuvara? Lice ti je kao u prosjaka.“

Nabušige se toliko razbesne da poče da vadi svoj mač, ali Hakuin nastavi: „Pa ti imaš mač! Oružje ti je verovatno previše tupo da bi mi odseklo glavu.“

Kada Nabušige izvuče mač, Hakuin primeti: „Ovde se otvaraju vratnice pakla!“

Na ove reči samuraj, shvativši učiteljevu pouku, vrati svoj mač u korice i pokloni se.

„Ovde se otvaraju vratnice raja“, reče Hakuin.

VOJNICI ČOVEČANSTVA

Jednom prilikom je jedna divizija japanske armije učestvovala u manevrima. Neki od oficira nađoše za shodno da svoj štab smeste u Gasanov hram.

Gasana reče svom kuvaru: „Oficirima spremaj istu hranu kao i nama.“

Ovo naljuti oficire koji su navikli na sasvim drugačije ophođenje prema njima. Jedan priđe Gasanu i reče: „Šta ti misliš, ko smo mi? Mi smo vojnici koji žrtvuju svoje živote za svoju otadžbinu. Zašto sa nama ne postupaš shodno tome?“

Gasana ozbiljno odgovori: „Šta ti misliš, ko smo *mi*? Mi smo vojnici čovečanstva koji teže da spasu sva osećajna bića.“

* Samuraj – pripadnik ratničke klase u Japanu, na koju je zen imao jak pozitivan uticaj. Mnogi samuraji su čak bili direktni prenosioci zena (i prostorno i vremenski).

TUNEL

Zenkai, sin samuraja, doputova u Edo gde postade pratilac jednog visokog službenika. Zaljubi se u službenikovu ženu i bi otkriven. U samoodbrani, usmrti službenika, a zatim pobeže sa ženom.

Oboje kasnije postadoše kradljivci. Ali žena beše toliko pohlepna, da se Zenkai poče gaditi. Na kraju, ostavivši je, otputova daleko, u pokrajinu Bizen, gde postade lutajući prosjak.

Da bi se iskupio za svoju prošlost, Zenkai odluči da u svom životu učini neko dobro delo. Znajući za opasni put koji se pružao nad jednom liticom, a bio uzrok smrti i povreda mnogih ljudi, on odluči da probije tunel kroz planinu.

Dok je danju prosio, Zenkai je noću kopao tunel. Kada je prošlo trideset godina, tunel je bio 684 metra dug, 6 metara visok i 9 metara širok.

Dve godine pre no što je posao bio gotov, sin službenika koga je usmrtio, a koji beše iskusan mačevalac, pronađe Zenkaia i dođe da ga iz osвете ubije.

„Daću ti rado svoj život“, reče Zenkai. „Samo mi dopusti da završim ovaj posao. Onog dana kada bude gotov, možeš me ubiti.“

Tako mladić sačeka na taj dan. Nekoliko meseci prođe, a Zenkai je i dalje kopao. Mladić se umori ne radeći ništa i poče da mu pomaže u ko-

panju. Pomažući mu godinu dana, poče se diviti Zenkaievoj čvrstoj volji i karakteru.

Najzad tunel beše završen i ljudi mogaše da ga bezbedni koriste.

„Sada mi odseci glavu“, reče Zenkai. „Moj posao je obavljen.“

„Kako mogu odseći glavu svom sopstvenom učitelju?“, upita mladić sa suzama u očima.

Veliki japanski ratnik Nobunaga odluči da napadne neprijatelja iako je imao deset puta manje ljudi od protivnika. On je znao da će pobediti, ali su njegovi vojnici bili sumnjičavi.

Usput se zaustavi kod svetilišta Šinto i reče svojim ljudima: „Pošto posetim svetilište, baciću novčić. Ako padne kruna, pobićemo; ako padne pismo, izgubićemo. Sudbina nas drži u svojoj ruci.“

Nobunaga uđe u svetilište i pomoli se u tišini. Zatim izađe i baci novčić. Pade kruna. Vojnici tako žuđahu za borbom, da bitku lako dobiše.

„Niko ne može izmeniti ruku sudbine“, reče mu njegov pratilac posle boja.

„Zaista ne može“, reče Nobunaga, pokazujući novčić koji je bio dvostruk, sa krunama na obe strane.

Gasan jednoga dana savetovaše svoje poklonike: „Oni koji govore protiv ubijanja i koji zahtevaju poštedu života svih svesnih bića, u pravu su. Dobro je čak štiti životinje i insekte. Ali šta sa onim osobama koje ubijaju vreme, šta sa onima koji uništavaju zdravlje, i onima koji uništavaju političku ekonomiju? Ne bismo smeli da ih previdimo. Šta više, šta sa onim koji propoveda bez prosvetljenja? Taj ubija budizam.“

Kasan beše pozvan da održi službu na pogrebu jednog pokrajinskog vladara.

Nikada ranije nije sreo vladare i plemstvo, pa postade nervozan. Kada ceremonija poče, Kasan se preznoji.

Posle ovoga, vrativši se, sakupi svoje učenike. Kasan priznade da još nije sposoban da bude učitelj jer mu nedostaje istovetnost držanja među uglednim svetom i onog koje poseduje u izdvojenosti hrama. Kasan dade ostavku i postade učenik jednog drugog učitelja. Posle osam godina vrati se svojim učenicima, prosvetljen.

Jedna mlada žena se ozbiljno razbole. „Toliko te volim“, reče svom mužu, „i ne želim da te napustim. Nemoj otići od mene nijednoj drugoj ženi. Ako to učiniš, vratiću se kao duh i prouzrokovaću ti beskrajne patnje.“

Uskoro žena preminu. Muž poštovaše njenu poslednju želju prva tri meseca, ali onda sreće drugu ženu u koju se zaljubi. Uskoro se veriše.

Odmah posle veridbe, duh se poče svake noći pojavljivati pred čovekom, optužujući ga što nije održao obećanje. Duh beše prevejan. Znao je tačno šta se događa između njega i njegove nove dragane. Kada god bi svojoj verenici dao neki poklon, duh bi ga opisao u detalje. Čak bi ponovio i razgovor, što je čoveka toliko mučilo da nije mogao noću oka da sklopi. Neko mu reče da svoju muku ispriča učitelju zena koji je živeo u blizini sela. Naposletku, u očajanju, jadnik otide do njega da traži pomoć.

„Tvoja bivša žena je postala duh i zna sve što i ti“, komentarisao je učitelj. „Šta god uradiš ili kažeš, šta god pokloniš svojoj dragani, on zna. Mora da je vrlo mudar duh. Zaista, trebalo bi da se diviš takvom duhu. Sledeći put kad se pojavi, nagodi se sa njim. Reci mu da toliko mnogo zna da od njega ne možeš ništa da sakriješ i da mu, ako ti

odgovori na jedno pitanje, obećavaš da ćeš raskinuti veridbu i ostati sam.“

„Koje to pitanje moram da mu postavim?“, upita čovek.

Učitelj odgovori: „Uzmi punu šaku sojinog zrnevlja i pitaj ga koliko tačno zrna držiš u ruci. Ako ne ume da ti odgovori, znaćeš da je on samo tvorevina tvoje mašte i više te neće uznemiravati.“

Sledeće noći, kada se duh pojavi, čovek mu stade laskati i reče mu da on zna sve.

„Tačno“, odgovori duh, „a znam i da si danas išao da posetiš učitelja zena.“

„Pošto toliko mnogo znaš“, zatraži čovek, „reci mi koliko zrna držim u ruci!“

Ne beše više nikakvog duha da odgovori na ovo pitanje.

DECA NJEGOVOG VISOČANSTVA

Jamaoka Tešu beše carev tutor, a takođe učitelj mačevanja i temeljit učenik zena.

Njegov dom beše prebivalište beskućnika. On imade samo jedno odelo, jer je zbog njih uvek ostajao siromašan.

Car, gledajući njegovu iznošenu odeću, dade Jamaoku nešto novca da kupi novu. Sledeći put kada se Jamaoka pojavi, na sebi je imao isto ruho.

„Šta bi sa novom odećom, Jamaoka?“, upita car.

„Nabavio sam odeću za decu Vašeg visočanstva“, objasni Jamaoka.

ŠTA TO RADIŠ! ŠTA TO GOVORIŠ!

Učitelj zena Mu-nan je imao samo jednog učenika. Zvao se Šođu. Kada je Šođu završio svoje izučavanje zena, Mu-nan ga pozva u svoju sobu: „Ja starim“, reče, „i koliko znam, Šođu, ti si jedini koji će preneti ovo učenje. Evo jedne knjige. Prenošena je od učitelja do učitelja kroz sedam generacija. Ja sam u nju takođe uneo mnoge svoje stavove. Knjiga je vrlo vredna i ja ti je dajem u znak tvog sledbeništva.“

„Ako je ova knjiga od takve važnosti, bolje je ti zadrži“, odgovori Šođu. „Ja sam tvoj zen primio bez beleženja, i njime sam zadovoljan.“

„Znam“, reče Mu-nan. „Ipak, ona je prenošena od učitelja do učitelja kroz sedam generacija, pa je možeš zadržati kao simbol primanja mog učenja. Evo ti.“

Razgovarali su kraj vatre. Istog trena kada Šođu oseti knjigu u svojim rukama, ubaci je u rasplamtalu vatru. On nije imao sklonosti za posedovanjem.

Mu-nan, koji se nikada ranije nije naljutio, vrisnu: „Šta to radiš!“

Šođu uzvratu vičući: „Šta to govoriš!“*

* Ova priča negira stavove o navodnoj isključivosti učitelja zena i njihovog polaganja prava na učenikovu istinu o zenu. Preime pokazuje koliko su važne nove, lične spoznaje o zenu s v a k o g učenika. One su, u određenom trenutku, jače i od više vekovnog saznavanja do kojeg su došle ranije generacije izučavalaca zena, tj. od celokupne saznajne „teorije“. To je dokaz da zen, kao predmet učenja (izučavanja), predstavlja i dalje živu materiju, nezavršenu i potpuno otvorenu sadašnjim i budućim spoznajama.

JEDNA JEDINA NOTA ZENA

Kakua je posetio Kinu i tamo prihvatio zen učenje. Za vreme svog boravka nije nigde putovao. Živeo je u udaljenom delu jedne planine, stalno meditirajući. Kad god bi ga ljudi pronašli i molili da im priča, progovorio bi nekoliko reči, a zatim se premeštao na drugi kraj planine gde bi ga teže bilo naći.

Po Kakuovom povratku u Japan, čak je i car čuo za njega i zamolio ga da mu rastumači zen, da bi se duhovno uzdigao.

Kakua je pred carem stajao ćuteći. Zatim iz nabora svoje haljine izvadi sviralu, i odsvira jednu kratku notu. Duboko se poklonivši, otide.*

* Po priči, Kakua je posle ove posete caru zauvek nestao i niko nije saznao šta se sa njim zbililo. Inače, Kakua je bio p r v i Japanac koji je izučavao zen u Kini, ali s obzirom da iza sebe ništa nije ostavio, osim jedne jedine note, nije ljudima ostao u sećanju kao čovek koji je preneo zen u svoju zemlju.

NAJVREDNIJA STVAR NA SVETU

Kineskog učitelja zena Sozana upita jedan učenik: „Koja je najvrednija stvar na svetu?“

Učitelj odgovori: „Glava mrtve mačke.“

„Zašto je glava mrtve mačke najvrednija stvar na svetu?“, pitaše učenik.

Sozan odgovori: „Jer joj niko ne može da odredi cenu.“

UČENJE O ČUTANJU

Učenici škole Tendai učili su se meditaciji još pre no što je zen stigao u Japan. Četvorica njih, među sobom bliskih prijatelja, obećahu jedno drugom da sedam dana neće progovoriti.

Prvoga dana su svi ćutali. Meditacija im je uspešno započela, ali kada pade noć i uljane lampe počеше da žmirkaju, jedan od učenika ne izdrža da ne uzvikne slugi: „Namesti te lampe.“

Drugi učenik, iznenađen, čuvši ovoga da govori, primeti: „Ne bi trebalo da izgovorimo ni jednu jedinu reč.“

„Glupaci. Zašto pričate?“, upita treći.

„Ja sam jedini koji nije progovorio“, zaključio četvrti.

Dvoje učitelja žena, Daigu i Kudo, behu pozvani u posetu jednom veleposedniku. Pošto stigoše, Kudo reče veleposedniku: „Ti si prirodno obdaren i imaš urođenu sposobnost za učenje žena.“

„Gluposti“, reče Daigu. „Zašto laskaš ovom bukvanu? On jeste veleposednik, ali o zenu ne zna ništa.“

Tako, umesto da sagradi hram Kudu, veleposednik ga izgradi Daiguu, izučavajući sa njim zen.

Rjokan je ceo svoj život posvetio izučavanju žena. Jednoga dana čuje da njegov sestrić, uprkos upozorenja porodice, troši svoj novac na jednu kurtizanu. Pošto je sestrić preuzeo Rjokanovo mesto upravljanja porodičnim imanjem, a imetak beše u opasnosti da bude proćerdan, rođaci zamoliše Rjokana da nešto preduzme.

Rjokan je trebalo da prevali dug put da bi posetio sestrića, koga inače nije video više godina. Sestrić je izgledao zadovoljan što ponovo vidi svog ujaka i pozva ga da kod njega prenoći.

Rjokan je celu noć presedeo meditirajući. Ujutru, spremajući se da krene, reče mladiću: „Mora biti da starim, ruke mi se tako tresu. Hoćeš li mi pomoći da zavežem kaiš na sandali?“

Sestrić mu rado pomognu. „Hvala ti“, završi Rjokan, „vidiš, čovek postaje svakim danom sve stariji i nemoćniji. Vodi dobro računa o sebi.“ Tako Rjokan otide, ne pominjući ni jednom jedinom rečju kurtizanu ili žalbe rođaka. Ali, od tog jutra, sestrićevo rasipništvo prestade.

NARAV

Jedan učenik zena dođe Benkeiu žaleći se: „Učitelju, imam neobuzdanu narav. Kako da je izlečim?“

„To je nešto vrlo čudno“, odgovori Benkei. „Pokaži mi da vidim šta to imaš.“

„Ne mogu sada da ti pokažem“, odgovori ovaj.

„Kada možeš da mi pokažeš?“, upita Benkei.

„Pojavljuje se neočekivano“, odgovori učenik.

„Onda“, zaključí Benkei, „mora biti da to nije tvoja prava priroda. Da jeste, mogao bi mi je pokazati bilo kada. Kada si se rodio, nisi je imao, i tvoji roditelji ti je nisu dali. Razmisli o tome.“

KAMENI UM

Kineski učitelj zena Hogen je živio sam u jednom malom hramu u unutrašnjosti. Jednoga dana dođoše četiri putujuća monaha i zamoliše ga da upale vatru u njegovom dvorištu da bi se ugrejali.

Dok su to radili, Hogen ih ču kako raspravljaju o subjektivnosti i objektivnosti. On im se pridruži, i reče: „Evo ovog velikog kamena. Po vašem mišljenju, da li je on u vašem umu ili van njega?“

Jedan od monaha odgovori: „Sa budističke tačke gledišta, sve je objektivizacija uma, i zato bih rekao da je taj kamen u mom umu.“

„Mora da ti je glava vrlo teška“, primeti Hogen, „ako u njoj svuda nosaš ovakav kamen.“

ISTINSKA SREĆA

Jedan bogataš zamoli Sengaia da napiše nešto za trajnu sreću njegove porodice, a što bi moglo da se prenosi kao dragocenost iz generacije u generaciju.

Sengai uze veliki komad papira i napisa: „Otac umire, sin umire, unuk umire.“

Bogataš se razljuti. „Zamolio sam te da napišeš nešto za sreću moje porodice! Zašto se ovako šališ?“

„Nisam imao nameru da se šalim“, objasni Sengai. „Kada bi pre tebe tvoj sin umro, to bi te vrlo ojadilo. Kada bi tvoj unuk nestao pre tvog sina, obojici bi vam prepuklo srce. Ako tvoja porodica, generaciju za generacijom, umire redom koji sam ja označio, to će biti prirodan ljudski tok. Ja to zovem istinskom srećom.“

KADIONICA

Žena iz Nagasakija po imenu Kame, pripadala je onom malom broju ljudi u Japanu koji je pravio kadionice. Njihove kadionice su smatrane umetničkim delom i upotrebljavale su se samo u odaji za čaj ili pred porodičnim oltarom.

Kame, čiji je otac takođe bio umetnik kao i ona, je volela da pije. Pušila je i većinu vremena provodila sa muškarcima. Kad god bi zaradila malo novca, pravila je gozbe na koje je pozivala slikare, pesnike, tesare, radnike, ljude sa mnogo zanimanja i struka. U njihovom društvu razvijala je svoje zamisli.

Kame je bila prekomerno spora u stvaranju, ali kada bi rad završila, on je uvek bio pravo remek delo. Njene kadionice su bile čuvane u domovima u kojima je živela ženska čeljad koja nikada nije pila, pušila ili se slobodno družila sa muškarcima.

Gradonačelnik Nagasakija jednom zatraži od Kame da za njega smisli skicu jedne kadionice. Dužila je sa tim dok skoro ne prođe pola godine. U to vreme je gradonačelnik, koga su unapredili za službenika u jednom dalekom gradu, poseti. Požurivao je Kame da započne posao na njegovoj kadionici.

Najzad dobivši inspiraciju, Kame napravi kadionicu. Kada je završi, postavi je na sto. Gledala ju je dugo i pažljivo. Pušila je i pila kraj nje kao da je bila njeno vlastito društvo. Celi dan ju je posmatrala.

Najzad, dohvativši čekić, Kame je razbi u komade. Uvidela je da nije napravila savršeno delo koje je njen um zahtevao.

PRAVO ČUDO

Dok je Benkei držao predavanja u hramu Rjumon, jedan sveštenik šinšu sekte,* koja je verovala u spas kroz ponavljanje Budinog imena, beše ljubomorana na njegovu mnogobrojnu publiku i htjede da sa njim raspravlja.

Benkei beše usred govora kada se sveštenik pojavi. Ovaj napravi takvu pometnju, da Benkei prekinu diskusiju pitajući kakva je to buka.

„Osnivač naše sekte“, razmetao se sveštenik, „je posedovao tako čudnu snagu da je mogao u jednoj ruci držeti četku i stojeći na jednoj obali reke, dok je njegov učenik držao papir na drugoj obali, da kroz vazduh ispiše sveto ime Amide.** Možeš li ti da učiniš tako čudnu stvar?“

* Šinšu (ili Đodo-šinšu) sekta je proistekla iz kineske sekte Čing T'u (škola Čiste zemlje) koju je osnovao Honen 1175. godine. (vid. pod „Amida“).

** Amida (takođe Amitaba ili Amitajus tj. „besmrtna svetlost“ ili „besmrtni život“). Amida je jedno od božanstava koja su prisutna u zen hramovima (u obliku slikanih predstava, a ponekad u obliku kipova), ali od kojih pristalice zena nisu iziskivale pomoć, već su se zadržavale na njihovom poštovanju. Njih su potpuno prihvatili članovi nembucu tj. Đodo-šinšu sekte ili sekte Čiste zemlje.

Japanski stručnjak D. T. Suzuki u studiji o ovim kultovima, između ostalog kaže: „Kineski se budizam razvio u dva smjera, od kojih je jedan z e n, a drugi n e m b u t s u . . . Dok u z e n u ne zavisimo ni od čega osim samih sebe, u n e m b u t s u se potpuno

Benkei mu veselo odgovori: „Možda tvoje lukavstvo može da izvede takvu podvalu, ali za zen takvo ponašanje ne važi. Moje čudo je ovo: kada sam gladan ja jedem, i kada sam žedan pijem.“

prepuštamo Buddhi. Međutim, kad se analizira psihologija n e m b u t s u a, nalazimo, da recitacija Buddhinog imena kod vjernika te sekte odgovara k o a n u u z e n u“.

(Prevod Čedomila Veljačića preuzet iz knjige „Filozofija istočnih naroda“, II, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1979.).

SAMO TI SPAVAJ

Gasani je sedeo kraj Tekisuijeve postelje tri dana pred njegovu smrt. Tekisui ga je već bio odredio za svog nastavljača.

Hram im je nedavno izgoreo i Gasan je bio zauzet njegovim obnavljanjem. Tekisui ga upita: „Šta nameravaš da učiniš posle obnove hrama?“

„Kada ozdraviš, želimo da tamo govoriš“, reče Gasan.

„A ako do tada ne budem živ?“

„Onda ćemo naći nekog drugog“, odgovori Gasan.

„A ako ne nađete nikoga?“, nastavi Tekisui.

Gasan mu glasno odgovori: „Ne postavljaš tako glupa pitanja. Samo ti spavaj.“

NIŠTA NE POSTOJI

Dok je još bio mlad učenik zena, Jamaoka Tešu je išao od jednog učitelja do drugog. Svratio je i kod Dokuona iz Šokokua.

Želeći da pokaže šta je postigao, reče: „Um, Buda, i osećajna bića, na kraju krajeva, ne postoje. Prava priroda svih pojava je praznina. Ne postoji spoznaja, ni zabluda, ni mudrost, ni prosečnost. Nema davanja i ničega da se primi.“

Dokuon, koji je mirno pušio, ništa ne reče. Iznenada udari Jamaoku svojom bambusovom lulom. Ovo mladića vrlo razljuti.

„Ako ništa ne postoji“, upita Dokuon, „odakle je ova ljutnja došla?“

BEZ RADA, NEMA JELA

Kineski učitelj zena, Hjakuđo, radio je sa svojim učenicima čak i u svojoj osamdesetoj godini, uređujući vrtove, čisteći zemlju, i krešujući drveće.

Učenicima beše žao da gledaju starog učitelja kako naporno radi, ali znadoše da ih on ne bi slušao kada bi mu savetovali da prestane. Zato mu sakriše alatke.

Toga dana učitelj nije jeo. Ni sutradan, a ni sledećeg dana. „Možda je ljut što smo mu sakrili alatke“, nagađашe učenici. „Bolje da mu ih vratimo.“

Istog dana kada su to učinili, učitelj je radio i jeo kao i ranije. Uveče ih je poučio: „Bez rada, nema jela.“

PRAVI PRIJATELJI

Pre mnogo godina u Kini živeše dva prijatelja, jedan koji je vešto svirao na harfi i jedan koji je vešto slušao.

Kada je jedan svirao ili pevao o planini, drugi bi govorio: „Vidim planinu pred nama.“

Kada je jedan svirao o vodi, onaj što sluša bi rekao: „Evo jurećeg potoka!“

Ali onaj što sluša se razboli i umre. Njegov prijatelj pokida žice na svojoj harfi i više nikada ne zasvira.

Od tada je kidanje harfinih žica bilo znak bliskog prijateljstva.

VREME ZA SMRT

Ikju, učitelj zena, beše vrlo pametan još kao dečak. Njegov učitelj je imao jednu skupocenu šoljicu za čaj, koja beše redak antikvitet. Dogodi se da Ikju slučajno razbije ovu šoljicu i silno se zbuni. Čuvši korake svog učitelja, on sakri komade šoljice iza svojih leđa. Kada se učitelj pojavi, Ikju ga upita: „Zašto ljudi moraju da umru?“

„To je prirodno“, objasni mu učitelj. „Sve mora da umre i sve ima svoj vek.“

Ikju, pokazujući slomljenu šoljicu, dodade: „Bilo je vreme za tvoju šoljicu da umre.“

ŽIVI BUDA I BAČVAR

Učitelji zena poučavaju lično vođenje u jednoj izdvojenoj sobi. Dok su učitelj i učenik zajedno, u nju niko ne ulazi.

Mokurai, učitelj zena u hramu Kenin u Kjotu, je voleo da razgovara sa trgovcima i raznosaćima novina kao i sa svojim učenicima. Među njima beše i neki bačvar koji je bio skoro nepismen. On bi Mokuraju postavljao glupava pitanja, ispijao čaj, a zatim odlazio.

Jednog dana kada je bačvar bio prisutan, Mokurai htjede da pouči ličnom vođenju jednog učenika, pa zamoli bačvara da pričeka u drugoj sobi.

„Ja razumem da si ti živi Buda“, čovek je protestovao. „Čak ni kameni Buda u hramu nikada ne odbija one mnogobrojne koji zajedno dođu pred njega. Zašto onda ja moram biti isključen?“

Mokurai morade da izađe napolje da bi se sastao sa svojim učenicom.

Učitelji zena svoje mlade učenike vežbaju da se izraze.

Dva su zen hrama imala po jednog svog malog šticećenika. Jedan od njih bi, idući svako jutro da nabavi povrće, sretao na svom putu drugog.

„Kuda ideš?“, pitao bi jedan.

„Idem kud god me noge nose“, odgovori drugi.

Ovaj odgovor zbuni prvog dečaka i ovaj otide do svog učitelja po pomoć. „Sutra izjutra“, reče mu učitelj, „kada sretnoš tog momčića, postavi mu isto pitanje. On će ti isto odgovoriti, a ti ga onda upitaj: „A ako nemaš noge, kuda onda ideš?“ To će ga srediti.“

Dečaci se opet sretoše sledećeg jutra.

„Kuda ideš?“, upita prvi.

„Idem kud god vetar dune“, odgovori drugi.

Ovo mladića opet dovede u škripac, koji svoj poraz ispriča učitelju.

„Upitaj ga kuda ide ako nema vetra“, predloži učitelj.

Sledećeg dana dečaci se sretoše po treći put.

„Kuda ideš?“, upita prvi dečak.

„Idem na pijacu da kupim povrće“, odgovori drugi.

Tangen je još od detinjstva učio kod Sengaia. Kada mu je bilo dvadeset godina, htede da napusti svog učitelja i poseti druge zbog uporednog izučavanja, ali mu Sengai to nije dozvoljavao. Kada god bi mu Tangen to predložio, Sengai bi ga lupnuo po glavi.

Na kraju, Tangen zamoli svog starijeg brata da izmoli dozvolu od Sengaia. Brat tako i učini. Vrativši se, izvesti Tangena: „Sređeno je. Utvrdili smo da pođeš na svoje hodočašće odmah.“

Tangen otide do Sengaia da mu zahvali na dozvoli. Učitelj mu odgovori još jednim udarcem.

Kada Tangen ovo prenese svom bratu, ovaj reče: „Šta to nije u redu? Sengai nikada nešto ne dozvoli, što bi posle porekao. To ću mu i reći.“ I otide kod učitelja.

„Nisam opovrgao svoju dozvolu“, reče Sengai. „Samo sam hteo da ga poslednji put pljesnem po glavi, jer kada se bude vratio biće prosvetljen i više neću biti u stanju da ga prekorim.“

UKUS BANZOVOG MAČA

Matađuro Jagju je bio sin čuvenog mačevaoca. Otac ga se, verujući da je sinovljevi rad bio isuviše prosečan da bi dostigao majstorstvo, odrekao.

Tako Matađuro otide na planinu Futara i tamo pronađe čuvenog mačevaoca Banzo. Ali Banzo potvrdi očevu ocenu. „Želiš da učiš mačevanje pod mojim rukovodstvom?“, upita Banzo. „Ti ne ispunjavaš zahteve.“

„Ali kada bih naporno radio, koliko bi mi godina trebalo da postanem majstor?“, navaljivša mladić.

„Ostatak života“, odgovori Banzo

„Toliko ne mogu da čekam“, objasni Matađuro. „Rado ću proći kroz sve poteškoće, samo ako bi me ti učio. Ako postanem tvoj verni sluga, koliko bi to moglo trajati?“

„O, možda deset godina“, popusti Banzo.

„Otac mi stari i uskoro ću morati da se brinem o njemu“, nastavi Matađuro. „Ako bih radio daleko napornije, koliko bi mi vremena trebalo?“

„O, možda trideset godina“, reče Banzo.

„Kako to?“, upita Matađuro. „Prvo kažeš deset, a sada trideset godina. Podneću sve poteškoće da postanem majstor ove umetnosti u najkraćem roku!“

„E pa“, reče Banzo, „u tom slučaju ćeš morati da ostaneš kod mene sedamdeset godina. Čovek

koji žuri kao ti da postigne rezultat, retko kad brzo uči.“

„U redu“, složi se mladić, najzad shvativši da je bio prekoren zbog svoje nestrpljivosti. „Slažem se.“

Matađuro beše rečeno da nikako ne govori o mačevanju i da nikada ni ne dodirne mač. Kuvao je svome učitelju, prao sudove, spremao mu krevet, čistio dvorište, uređivao vrt, bez i jedne reči o mačevanju.

Prodoše tri godine. Matađuro je još uvek radio isto. Bio je tužan misleći na svoju budućnost. Još nije ni počeo da izučava umetnost kojoj je posvetio život.

Ali jednoga dana Banzo mu se prikrade iza leđa i prestravi ga udarivši ga drvenim mačem.

Sledećeg dana, dok Matađuro kuvaše pirinač, Banzo opet neočekivano iskoči pred njega.

Posle ovoga, Matađuro je morao i dan i noć da se brani od neočekivanih napada. Ni trenutak u danu ne bi prošao, a da nije morao da misli na ukus Banzovog mača.

Učio je tako brzo da je izazivao osmehe na licu svog učitelja.

Matađuro postade najveći mačevalac u zemlji.

Enčo je bio čuveni pripovedač. Njegove ljubavne pripovesti parale su srca slušalaca. Kada je pričao ratnu priču, bilo je to kao da su sami slušaoci bili na bojnopolju.

Jednoga dana Enčo srete Jamaoka Tešua, svetovnjaka koji je uskoro trebalo da primi majstorstvo u zenu. „Čujem“, reče Jamaoka, „da si najbolji pripovedač u našoj zemlji i da ljude nateruješ po volji u plač ili smeh. Ispričaj meni moju omiljenu priču o Dečaku i breskvi. Kada sam bio malo detešce spavao sam kraj svoje majke, i ona mi je često pričala tu legendu. Usred priče bih zaspao. Ispričaj mi je onako kako je to moja majka pričala.“

Enčo se ne usudi ni da pokuša. Tražio je vremena da stvar izuči. Nekoliko meseci kasnije, otide do Jamaoke i reče: „Molim te, pruži mi priliku da ti ispričam priču.“

„Neki drugi dan“, odgovori Jamaoka.

Enčo se duboko razočara. Izučavao je stvar i dalje i pokušao ponovo. Jamaoka ga odbi mnogoputa. Kada je Enčo započinjao da govori, Jamaoka bi ga prekinuo rekavši: „Još uvek nisi kao moja majka.“

Pet godina je trebalo Enčou da se osposobi da Jamaoku ispriča legendu onako kako je to njegova majka činila. Na ovaj način, Jamaoka je preneo Enčou zen.

Mnogo učenika je izučavalo meditaciju kod učitelja zena Sengaia. Jedan od njih je običavao da noću ustane, preskoči zid hrama, i ode u grad na provod.

Sengai, nadzirući spavaonice, otkri jedne noći da ovaj učenik nedostaje i takođe pronađe visoku stolicu koju je ovaj koristio da se popne na zid. Sengai ukloni stolicu i stade na njeno mesto.

Kada se lutalica vratio, ne znajući da je sada Sengai bio stolica, stavi svoje noge na učiteljevu glavu i sa nje skoči na zemlju. Uvidevši šta je učinio, on se užasnu.

Sengai reče: „Rano izjutra je prilično hladno. Pripazi da ne nazebeš.“

Učenik više nikada ne izađe noću.

PISMO UMIRUĆEM

U pismu jednom od svojih učenika koji je bio na samrti, Basui je napisao:

„Suština tvoga uma nije rođena, pa nikada neće ni umreti. Ona nije život, koji je prolazan. Ona nije praznina, koja je prosto bez sadržine. Ona nema ni boju ni oblik. Ona ne uživa u zadovoljstvima i ne trpi u bolu.

Znam da si veoma bolestan. Kao dobar učenik žena, ti se otvoreno suočavaš sa tom bolešću. Možda tačno ne znaš ko pati, ali upitaj sebe: Šta je suština ovog uma? Misli samo na to. Neće ti trebati ništa drugo. Ne žudi ni za čim. Tvoj kraj koji je beskrajn je kao snežna pahuljica što se rastapa na čistom vazduhu.“

KAP VODE

Učitelj žena po imenu Gisan zamoli jednog mladog učenika da mu donese vedro vode da rashladi vodu za kupanje.

Učenik donese vodu i, pošto je rashladio kupku, prosu ono malo vode što je ostalo u vedru.

„Glupane“, učitelj ga izgrdi. „Zašto ostatkom vode nisi zalio biljke? Kojim pravom prosipaš čak i kap vode u ovom hramu?“

Mladi učenik u tom času shvati žen. Promeni svoje ime u Tekisui, što znači kap vode.

POUKA POSLEDNJEG

U stara vremena u Japanu su se koristili fenjeri od bambusa i papira u kojima su gorele sveće.

Jednom slepom čoveku na kraju posete svom prijatelju, ovaj ponudi fenjer da ga ponese sa sobom jer je bila noć.

„Ne treba mi fenjer“, reče mu. „Bila tama ili svetlo – meni je svejedno.“

„Znam da ti fenjer nije potreban da bi pronašao put“, odgovori mu prijatelj, „ali ako ga nemaš, neko bi mogao da naleti na tebe. Zato ga moraš uzeti.“

Slepi čovek krenu sa fenjerom i pre no što je i odmakao, neko se sa njim sudari. „Pazi kuda ideš!“, uzviknu on nepoznatom. „Zar ne vidiš ovaj fenjer?“

„Sveća ti je dogorela, brate“, odgovori nepoznati.

NEMI HRAM

Učitelj zena Šoiči je imao jedno oko, koje je blistalo od prosvetljenja. Podučavao je svoje učenike u hramu Tofuku.

I danju i noću hram je bio u tišini. Nije bilo ni jednog jedinog zvuka.

Učitelj je čak ukinuo i izgovaranje sutri. Učenici nisu ništa radili izuzev meditiranja.

Kada je učitelj umro, jedan stari sused ču zvonjavu zvona i recitovanje sutri. Po tome je znao da je Šoičija nestalo.

RAZMETLJIVI MAJMUN

Jedan razmetljivi majmun otide na nebo i tamo sreće Budu. Reče mu: „Buda je mala stvar; ja mogu da skočim vrlo daleko.“

„Ako si tako pametan“, reče Buda, „skoči sa dlana moje ruke.“ Majmun pomisli da će to biti lako jer mu je dlan izgledao širok samo nekoliko santimetara. Tako on skoči vrlo, vrlo daleko. Nađe se na ogromnoj ravnici oivičenoj sa pet velikih stubova. Da bi dokazao da je bio tu, obeleži jedno od podnožja ovih pet stubova. Kada se vrati do Bude, stade se hvaliti sa onim što je učinio.

„Ali pogledaj moju ruku“, reče mu Buda. Na njoj majmun vide znak koji je on napravio. Bio je u podnožju jednog od Budinih prstiju.

RINZAIJEVO PROSVETLJENJE

Posle tri provedene godine u Obakuovoj školi, Rinzai jednom prilikom priđe učitelju i zapita ga šta je suštinska istina u Budinom učenju. Sve što je dobio kao odgovor na ovo, bilo je dvadeset udaraca štapom. On otide drugom učitelju, Daiguu, koji mu reče da je Obaku ispravno postupio prema njegovom prosvetljenju i, da bi mu više pojasnio stvar, grubo prodrma Rinzaijevu gušu i osu ga grubim rečima. Ovoga puta, Rinzai uzvрати, udarivši Daigua po rebrima. I pored svega ovoga, odjednom se prosvetli.

Zatim se Rinzai vrati do Obakua da mu ispriča šta se dogodilo, ali mu učitelj stade još više pretiti i ošamari ga, posle čega se Obaku stade grohotom smejati i dreknu besmisleno: „Kacu“.*

* Kacu (Katsu), uzvik, reč koja je bez značenja. Upotrebio ga je prvi Baso Doicu, a kasnije, čuvši ga od Obakua, učinio poznatim upravo Rinzai (Gigen) (umro 867. g.), i to kao uzvik pri prosvetljenju.

Buda je rekao: „Smatram položaj kraljeva i vladara istim kao i čestica prašine. Posmatram zlato i drago kamenje kao mnoštvo opeke i šljunka. Gledam na najlepšu svilenu odeću kao na rite pomame. Vidim mirijade svetova vasseljene kao sitno semenje voća, i najveće jezero Indije kao kap ulja na mom stopalu. Osećam nauk sveta kao varku čarobnjaka. Razabiram najuzvišeniju misao oslobođenja kao zlatni brokat u snu, i gledam sveti put prosvetljenih kao cvetove što se pojavljuju u ljudskim očima. Vidim meditaciju kao potporu planine, nirvanu kao noćnu moru dana. Gledam na sud o dobru i lošem kao na vijugavi ples zmaja, i na bujanje i pad uzdanja samo kao na tragove koje za sobom ostavljaju četiri godišnja doba.“

U poslednje vreme na zapadu se mnogo piše o zenu i uticaju zena kako na kinesku i japansku kulturu, tako i na evropsku. Međutim, vrlo je teško rečima izraziti suštinu zena kao načina mišljenja i životnog stava. Daitecu Suzuki, najveći autoritet po pitanjima zena i njegovih uticaja, čija su mnogobrojna dela o zenu poznata širom celog sveta, ukratko objašnjava zen na sledeći način.

Zen je jedan od proizvoda kineskog uma nastao posle dodira kineske filozofije sa indijskom mišlju, koja je uvedena u Kinu u prvom veku nove ere preko budističkih učenja. Neke aspekte budizma u obliku u kome je on došao u Kinu kineski narod nije baš svesrdno prihvatao i usvajao: na primer, budističko preporučivanje beskućnog života, njegovu tendenciju ka transcendentalizmu ili poimanju efemernosti svega i poricanju pozitivnosti života, i tako dalje. Istovremeno, duboka filozofija zena, njegova suptilna dijalektika, prodorne analize i životna razmišljanja, privukle su kineske mislioce, a naročito taoiste.

U poređenju sa Indijcima, kineski narod nije toliko naklonjen filozofiranju. Kinezi su više praktični i posvećeni ovozemaljskim stvarima; oni su privrženi zemlji, a nisu skloni da blude zagledani u zvezde. Iako je kineski um bio duboko stimulisan indijskim načinom mišljenja, on nikada

nije izgubio dodir sa mnogolikošću stvari, i nikada nije zanemario praktičnu stranu svakodnevnog života. Ta nacionalna ili rasna psihološka osobenost dovela je do preobražaja indijskog budizma u zen budizam.

Vremenom, zen (ili na kineskom čan) manastiri u Kini, a docnije i u Japanu, postali su samoupravna tela podeljena u mnoga odeljenja, od kojih je svako imalo sopstvenu službu namenjenu da služi društvenim zajednicama. Vredan pažnje vid ovih institucija bio je princip potpune demokratije. Dok je starijima prirodno odavano poštovanje koje im pristoji, svi članovi zenovskog bratstva su podjednako uzimali učešća u fizičkim poslovima, kao što je sakupljanje drva za ogrev, obrađivanje zemlje, ubiranje čajnog lišća, itd. U tome je učestvovao čak i glavni redovnik, i dok je radio sa svojom braćom redovnicima, on ih je vodio putem ispravnog razumevanja zena. Prema tome, za razliku od indijskog budističkog bratstva *s a n h a*, redovnici zena ne samo da su bili demokratični, nego su bili i voljni da se uposle u svim praktičnim vidovima života. Tako su oni bili ekonomski usmereni isto koliko i politički.

U metafizici zen je absorbovao mnogo od taoističkog učenja modifikovanog budističkim poimanjima. Ali u praktičnom ponašanju u životu, zen je potpuno ignorisao i taoistički transcendentizam i indijsko podvajanje od produktivnog

života. Kada su jednom upitali nekog redovnika zena šta bi želeo da bude u svom budućem životu, on je bez kolebanja odgovorio: „Neka budem magarac ili konj da radim za seljane.“

Još jedna razlika između ranijih oblika kaluđerskih bratstava, bilo budističkih, hrišćanskih ili ma kojih drugih, sastoji se u tome što redovnici zena nisu bili preokupirani molitvama, isposništvom, mučeništvom, ili nekim drugim „pobožnim“ činovima, niti su oni tako revnosno čitali ili recitovali molitvene knjige, raspravljali o njihovim sadržinama, ili ih izučavali pod uputstvima glavnog redovnika, pojedinačno ili kolektivno. Oni su prijanjali raznim praktičnim poslovima, kako fizičkim tako i umnim, a u preostalom vremenu, slušali bi povremene molitvene službe glavnog redovnika, koje su obično bile kratke i kriptične, postavljali pitanja i dobijali odgovore. Međutim, ti odgovori su bili bizarni i puni zagonetnosti, najčešće propraćeni nekom direktnom akcijom.

Iako zen nije bezuslovno protiv reči, pripadnici zena su svesni da su reči često sklone da zastrane od stvarnosti i da se pretvore u koncepcije. A upravo ta konceptualizacija je ono protiv čega se zen bori. Zen insistira na tome da se shvataju same stvari, a ne prazne apstrakcije o njima. Stoga zen zanemaruje čitanje ili recitovanje *s u t r*¹ ili

¹ Sutra: zbirka molitvenih službi koje je Buda vodio.

učestvovanje u raspravama o apstraktnim predmetima. I zbog toga zen ima privlačnosti za sve ljude od akcije u najširem smislu. Zahvaljujući svom praktičnom duhu, kineski narod, a docnije i japanski, u mnogome su prihvatili zen.

Zen je disciplina prosvetljenja. A prosvetljenje vodi ka pravoj slobodi. Mi danas mnogo pričamo o raznim vrstama slobode, o političkoj, ekonomskoj, i drugim slobodama, ali te slobode uopšte nisu prave. Sve dok je sloboda u dimenzijama relativnosti, mada mi olako pričamo o njoj, ona je daleko od prave slobode. Prava sloboda je proizvod prosvetljenja. Kada čovek to shvati, onda u bilo kojoj situaciji da se nađe, on je uvek slobodan u svom unutarnjem životu, jer time sledi svoj sopstveni put akcije. Zen je, dakle, religija „oslanjanja na samog sebe“ i „samo-bitisanja“.

Prosvetljenje zauzima centralnu tačku u učenju svih škola budizma, hinajane, mahajane, svetog puta, čiste zemlje i dr, jer budistička učenja sva počinju od iskustva Budinog prosvetljenja pre oko 2.500 godina u severnom delu Indije. Prema tome, od svakog budiste se očekuje da bude prosvetljen ili u ovom svetu ili u jednom od svojih budućih života. Bez prosvetljenja, ili već ostvarenog ili koje treba da bude ostvareno na neki način negde i u neko vreme, ne bi bilo ni budizma. Zen u tome nije nikakav izuzetak. U stvari, zen najviše i ističe prosvetljenje, koje se na kineskom naziva „v u“, a na japanskom „s a t o r i“.

A da bi se postigao s a t o r i, u zenu postoje uglavnom dva načina: putem reči i putem akcije.

Međutim, u zenu, iskustvo i reči su jedno te isto. Verbalizam u zenu izražava najkonkretnije iskustvo. Zato učitelji zena imaju običaj da kažu: „Ispituj žive reči, a ne mrtve.“ Mrtve reči su one koje više ne prelaze direktno i konkretno i intimno iskustvo. One su konceptualizovane, odsečene od svog živog korenja. Zato su prestale da pobuđuju biće iznutra, iz njega samoga. U zenu, reči su jednostavno ono što učitelji zena nazivaju „jednom rečju“ koja kada se shvati vodi neposredno ka razumevanju stotine i hiljade drugih reči ili izjava koje su davali učitelji zena. Verbalizam zena, dakle, upotrebljava te „žive reči“.

Drugi pristup iskustvu prosvetljenja je dejstveni. U neku ruku, verbalizam zena je takođe dejstveni, samo ukoliko je konkretan i ličan. Ali u pravom dejstvenom pristupu, radi se o iskustvu čitavog našeg „tela“, da ne kažemo „bića“. Ovim pristupom učitelji zena dovode svoje učenike do prosvetljenja putem neke iznenadne i konkretne radnje, kroz koju učenik doživljava prosvetljenje čitavim svojim telom ili bićem. Mnoge zen priče ilustruju uzaludnost verbalnih instrukcija i konceptualnog objašnjavanja iskustva doživljavanja prosvetljenja. S a t o r i mora proisteći iz čovekovog unutrašnjeg života, a ne sme biti verbalna implantacija nametnuta spolja.

Disciplina zena sastoji se u postizanju prosvetljenja (ili s a t o r i na japanskom).

Kroz s a t o r i nalazimo ranije neshvatani značaj u našim svakodnevnim, konkretnim, specifičnim iskustvima, kao što su jedenje, pijenje, ili bilo kakvo drugo poslovanje.

Tako otkriveni značaj nije nešto dodato spolja. To je samo bitisanje, samo nastajanje, samo življenje. To se u japanskom naziva „ovako kako jest“ ili „onako kako jest“. To je u stvari sama i sušta stvarnost.

Neko bi mogao reći, „ne može biti nikakvog smisla samo u onome što jest“. Ali prema zenu, ono što jest predstavlja i pravi smisao života. Kada to sagledamo, onda sve vidimo jasno, kao što vidimo sebe u ogledalu.

Prema tome, zen se ne upušta u apstrakcije ili konceptualizacije. Sudeći po verbalizmu zena, moglo bi ponekad izgledati da on to naprotiv čini. Ali to je greška u koju zapadaju većinom oni koji uopšte ne poznaju zen.

S a t o r i je emancipacija, moralna, duhovna, kao i intelektualna. Kada je čovek onakav kakav je, pročišćen od svih intelektualnih sedimenata, on je slobodan u primarnom smislu.

Svet zena je sličan svetu umetnosti. Svet umetnika je svet slobodnog stvaranja, koje proizilazi jednio iz intuicija što direktno i neposredno proističu iz stvari onakve kakve jesu, nepomućene

osećanjima i intelktom. Umetnik stvara oblike iz bezobličja i zvuke iz bezvučnosti. U tom smislu, svet umetnika se poklapa sa svetom zena.

Zen se razlikuje od umetnosti u ovome: dok umetnici moraju da se služe platnom i četkicom ili mehaničkim instrumentima ili nekim drugim sredstvom da bi se izrazili, zenu je potrebno samo „biće“ u kome je zen-čovek utelotvoren. Ono što zen čini je da se ocrtta na beskrajnom platnu vremena i prostora poput letećih divljih gusaka što bacaju svoje senke na vodi koju preleću, potpuno nesvesne da to čine, dok voda isto tako prirodno i bez ikakve intencije ogleda jato u letu.

Zen-čovek je umetnik utoliko, što, poput vajara koji kleše veličanstvenu bistu duboko zapanu u masi nepokretne materije, preobražava svoj sopstveni život u stvaralačko delo.

* * *

Zen priče su umetničke tvorevine u stilu vinjeta, pesama u prozi ili filozofskih anegdota sa nekom životnom istinom ili poukom. Njihov osnovni cilj je takođe da dovedu do prosvetljenja, ili bar da pobude čitaoca da i on sam poželi da doživi prosvetljenje. Stoga je njihov značaj gotovo isto toliki koliki je značaj k o a n a ili razgovora učitelja zena sa učenicima koji nastoje da dožive prosvetljenje. Međutim, zen priče su u svetu manje

poznate i manje prevedene na evropske jezike. Stoga je ovaj izbor i prevod zen priča na srpsko-hrvatski jezik još značajniji, jer će se preko njega naši čitaoci upoznati sa biserima zena.

Dejan Razić

S A D R Ž A J

1. Šolja čaja	3
2. Naći dijamant na blatnjavom putu	4
3. Tako dakle?	7
4. Poslušnost	8
5. Ako voliš, voli javno	10
6. Oglašavanje	11
7. Mesec se ne može ukrasti	12
8. Hošinova poslednja pesma	13
9. Buda	15
10. Blatnjavi put	16
11. Poređenje	17
12. Majčin savet	18
13. Glas jedne ruke	19
14. Ešunin odlazak	22
15. Tri dana više	23
16. Razmena mišljenja za prenočište	24
17. Glas sreće	26
18. Otvori svoju sopstvenu riznicu	27
19. Nema vode, nema meseca	28
20. Posetnica	29
21. Sve je najbolje	30
22. Jedan osmeh za ceo život	31
23. Zen svakog trenu	32
24. Objavljivanje sutri	33
25. Spavanje po danu	34
26. U zemlji snova	35
27. Došuov zen	36

28. Odgovor mrtvaca	37
29. Zen u prosjačkom životu	38
30. Lopov koji je ostao učenik	39
31. Dobro i loše	40
32. Škrti umetnik	41
33. Tačan proračun	43
34. Buda garavog nosa	44
35. Rjonenina jasna spoznaja	45
36. Kiseli miso	47
37. Onaj koji daje trabalo bi da bude zahvalan	48
38. Poslednja pismena volja	49
39. Učitelj čajne ceremonije i ubica	51
40. Pravi put	53
41. Vratnice raja	54
42. Vojnici čovečanstva	55
43. Tunnel	56
44. U rukama sudbine	58
45. Ubijanje	59
46. Oznojeni Kasan	60
47. Podčinjavanje duha	61
48. Deca Njegovog visočanstva	63
49. Šta to radiš! Šta to govoriš!	64
50. Jedna jedina nota zena	65
51. Najvrednija stvar na svetu	66
52. Učenje o ćutanju	67
53. Veleposednik bukvan	68
54. Istinska promena	69
55. Narav	70
56. Kameni um	71

57. Istinska sreća	72
58. Kadionica	73
59. Pravo čudo	74
60. Samo ti spavaj	76
61. Ništa ne postoji	77
62. Bez rada, nema jela	78
63. Pravi prijatelji	79
64. Vreme za smrt	80
65. Živi Buda i bačvar	81
66. Zen razgovor	82
67. Poslednje lupkanje	83
68. Ukus Banzovog mača	84
69. Pripovedačev zen	86
70. Ponoćni izlet	87
71. Pismo umirućem	88
72. Kap vode	89
73. Pouka poslednjeg	90
74. Nemi hram	91
75. Razmetljivi majmun	92
76. Rinzaievo prosvetljenje	93
77. Budin zen	94
Dejan Razić: Šta je zen?	95